

Noter til en vandring i Nordby

Af Pernille Helberg Stentoft
www.kulturpaahjul.dk

Noter til en vandring i Nordby dannede udgangspunkt for en byvandring i Nordby d. 10. september 2016 i forbindelse med projektet Kultur på hjul. Noterne er blevet til ud fra materiale fra Samsø Egnarkiv, gamle fotografier, avisartikler, artikler om Nordby fra årbøger fra Slægts- og Lokalhistorisk Forening Samsø og samtaler med folk i Nordby. Mange tak til alle for hjælp og imødekommenhed.

Tema for vandringen i Nordby

Det overordnede tema for denne vandring i Nordby er Folk der rejser til Nordby, folk der rejser fra Nordby, folk der kommer tilbage til Nordby. Man kunne vælge mange andre temaer. Man kunne koncentrere sig om bindingsværkshusene fra 1700-tallet og 1800-tallet. Man kunne tale om Nordby som bevaringsværdig middelalderby. Man kunne tale om Nordby som Danmarks muligvis største landsby med 60 gårde og 59 huse. Man kunne lave en gennemgang af de mange butikker, der engang lå i byen, og byens forandring de sidste 50 år. Man kunne dykke ned i særprægede stednavne, gadenavne og personnavne osv.

Apropos folk der kommer til Nordby, deres indtryk af byen, er følgende et uddrag fra en artikel af Viktor Jensen i Østjysk Hjemstavn årg. 23 1958. Artiklen har titlen *Et lille trip til øen i Aarhusbugten*:

Nordby er vel nok den aller dejligste af alle småbyerne. Krogede snirklede gyder med skønne bindingsværkshuse og –gårde, så mange så man næsten bliver overmæt af dem. Navnlig ved gadekæret ligger den ene bygning efter den anden – og med blomstrende roser og stokroser foran. Det er idyl ved idyl.

Måske er det for meget, at man har sat et par svaner ud i kæret; de hører dog vist bedre hjemme i en park; men vildænderne passer godt her.(...)

Jo, der er nok at se og beundre i Nordby, og det er dejligt at vandre om i de gamle gyder med de morsomme navne: Lisegyden, Hæderlighedsgyden, Skræddertorvet, Hjortgyden(...)

Og så er der roser alle vegne, stokroser og almindelige roser, et blomsterhav.

Holger Drachmann – Samsøs første turist

Nogle af dem, der trofast er kommet til Samsø siden slutningen af 1800-tallet, er turisterne. I artiklen Turistlandet Samsø fra 1948 kan man læse at:

Der varede længe, inden Samsø blev opdaget af turister og badegæster. I århundreder lå øen upåagtet hen – hvem kunne tænke sig at tilbringe sin ferie på Samsø – denne ukendte Kattegatsø, der kun var markeret på landkortet...

Samsøs første turister kom i 1879 – det var Holger Drachmann og hans unge kone, Emmy, på deres ”hvedebrødsdage”. De blev på øen i flere måneder, men landede der egentlig ved et tilfælde.

På en solrig 17. maj 1879 fejrede Holger Drachmann, forfatter og marinemaler, bryllup med 24-årige Emmy Culmsee, datter af en fabrikant på Havreholm papirfabrik.

De trængte efter brylluppet til at komme væk fra hovedstadens tummel. Drachmann tog først til alene til Skagen for at finde dem en sommerbolig, men vendte tilbage efter en tid uden at have fundet en passende. Derefter besluttede Drachmann, at ferien skulle gå til Island. Der ville være mange gode motiver og god frisk luft. Emmy var begejstret for ideen, de skulle med skib til Reykjavik i begyndelsen af juli. Aftenen før afrejsen ændrede Drachmann imidlertid planer, de skulle ikke rejse til Island alligevel. Men pigen havde fået fri i flere måneder, og alle i omgangskredsen vidste besked om, at de skulle rejse, så kufferterne blev pakket om, og Emmy sagde: *Nu tager vi det første det bedste tog et eller andet sted hen.*

Det første det bedste tog gik til Kalundborg. Fra Kalundborg gik samme dag et skib til Aarhus - det ville parret med. Det var en smuk sommerdag, Drachmann og frue sad på dækket og spiste frokost, da Samsø dukkede op i det fjerne.

Går vi på Samsø, Kaptajn, spurgte Holger Drachmann.

Ja, svarede kaptajnen. *Hvad siger du til at stå af der* spurgte Drachmann Emmy, og det ville hun gerne, de stod af i Koldby Kaas.

De indlogerede sig på kroen Onsbjerg. Emmy var ikke begejstret for stedet.

Her boede ikke et menneske, og her så lidet indbydende ud. Vi fik storstuen og et lille tilstødende værelse til beboelse. Desuden var der meget lavt til loftet. Og man kunne ikke se havet fra værelset...

Drachmann og Emmy i Nordby

Under opholdet i Onsbjerg deltog Holger Drachmann og fru Emmy i et politisk møde i Nordby. De kørte fra Onsbjerg en morgen klokken 9 ½. Da de nåede Nordby ved middagstid, kørte de ind på Nordby gæstgivergård, som lå i en nu nedrevet gård bag ved den nuværende Café Underground. Gæstgiveriet var starten på et tidspunkt mellem 1854 og 1878. Der er omtalt en gårdmand på gården allerede i 1664.

Den daværende ejer, Hans Møller, havde året forinden i 1878 overtaget stedet fra sin svigerfar, der også havde haft beværtning på stedet. Kroen blev drevet indtil 1914, hvor gården flyttede ud.

Denne sommerdag i 1879 var kun gæstgiverens svigermor, Dorthe Andersdatter (f. 1812), hjemme. Svigermoren sagde, at der ikke var mad at købe, da al maden var ude i Langdalen, hvor mødet skulle holdes. Efter nogen overtalelse kom der alligevel mad på bordet: et rugbrød, et franskbrød, smør, ost og salt kød. Derudover en brødkniv og en bordkniv. Fru Emmy smurte madderne.

Der blev hentet tre snapseglasser ude i byen.

Derefter gik turen op i bakkerne, til Ballebjerg, og Drachmann var begejstret over landskabet og udsigten.

Drachmann og Emmy var ikke glade at bo i Onsbjerg, så efter nogle uger flyttede de til Ballen og ind hos købmand L. Rasmussen, hvor de var meget glade for at bo og blev i flere måneder.

I Ballen spadserede Drachmann og lavede malerier med hånden, idet han skyggede for øjet og dermed indrammede et motiv. Han malede havet, tegnede, var flittig med skitsebogen, skrev digte.

Fru Emmy skrev om opholdet i Ballen:

Sommernætterne på Samsø står som noget uforglemmeligt for mig. Den vidtstrakte strandbred var fuldstændig tom for mennesker.

Måske var de to de eneste turister i Ballen og på Samsø det år.

Holger Drachmann og Emmy rejste fra Samsø i september 1879. Drachmann vendte tilbage i 1899.

Peder Sørensen Degn og skibet De Otte søskende

Dakota, hjørnet af Østre Ringvej og Nordby hovedgade

Dette afsnit er skrevet af Erik Ruus, Nordby

På dette sted byggede skipper Peder Sørensen Degn i 1836 et hus, hvor han boede med sin hustru Mette Sjørsløv. De fik ni børn, hvoraf fem nåede voksenalderen.

Peder Sørensen Degn var skipper på købmand J.P. Gyllings skib *De 8 søskende* fra 1843.

Den 11. marts 1872 afsejlede skibet fra Langøre med kurs mod Skien i Norge - *om Gud vil* - som han altid skrev i skibsprotokollen. Besætningen bestod foruden ham selv af sønnen Peder Sjørsløv Degn og svigersønnen Peder Michelsen, kaldet Degn. D.v.s. at der var tre Pe' Degn'er om bord.

Det havde været et usædvanligt fint vejr det forår, men man havde et gammelt ord, der sagde: *Ingen kan af sommeren prale, før Skt. Gertrud og Benedikte har rystet deres hale (17. marts og 21. marts.)*

Allerede dagen efter begyndte det at sne fra sydvest, og de gamle søfolk vidste, at vinden i løbet af et døgn ville gå om i nordøst. Der opstod en voldsom storm med sne og frost. De var på højde med Skagen, da stormen opstod. De fulgtes med en Nakskov-skipper, der reddede sit skib ved at sejle mod svensk havn. *De 8 søskende* drev sydpå og forsvandt. Man mente, at de var strandet på Anholt rev, men trods stor eftersøgning fandtes aldrig besætning eller vraggods fra skibet.

Der var yderligere to sønner, Søren Peter Degn og Julian Degn. Dage kom og dage gik, men der var intet nyt om skibet. De var stærkt troende mennesker, og da håbet var tæt på at bryde, bad Mette ofte til Gud, om han ville forunde hende at få at vide, hvor hendes kære var blevet af.

Søren Peter Degn fortæller: *Ja, jeg havde jo selv fartøj og sejlede rundt til forskellige af vore kystbyer, væsentlig med kartofler, som jo dyrkes efter en temmelig udstrakt målestok her på Samsø nordland. Så kommer jeg en aften ved sommertid i 1873 til Kerteminde og går i land for at høre, hvordan priserne stod på kartofler der i byen. Jeg går ind til en gæstgivergård og forlanger en kop kaffe. Så sidder der en af byens skippere derinde, han*

var fiskekvaseskipper og sejlede på Anholt, og da han hører mit navn nævne, siger han: "Degn - det er vel ikke en søn af gamle skipper Degn fra Samsø?" - Jo, det var det da, og vi kommer til at tale om far. Ja, far vidste vi jo ikke noget om, om han var gået væk eller hvordan.

"Jo," siger så skipperen, "da kan jeg give dem den oplysning, jeg ved, for jeg har talt med fyrmesteren på Anholt, og han har fortalt mig, at han i sin kikkert imellem snebygerne sidste vinter havde opdaget en jagt, som var temmelig nær Anholt land. Men så kom der en værre snebyge, og da det klarede op, var jagten forsvundet. Fyrmesteren fortalte så, at jagten fuldstændig lignede "De 8 søskende" fra Samsø, som han godt kendte. Der sad tre mand fastsurrede forude, de rørte sig ikke, de har vel været stivfrosne, da det frøs knagende hårdt netop i de tre dage."

--Se, mere vidste han ikke fra Anholt om far.

Så kom jeg da hjem til Samsø, og nu var jeg for min part vis i min sag og fortalte min hustru, hvad jeg havde hørt om far. Samme aften gik vi op til mor; der sad alle de tre enker sammen, som de så tit, ja næsten hver dag gjorde, og der var jo sorg. Jeg ved ikke, men jeg nænnede ikke sådan lige straks at fortælle dem, hvad jeg vidste. Jeg siger som sædvanlig: "Ja mor, du har vel ikke hørt noget, mens jeg har været borte?"

"Jo Peter", siger hun, "det har jeg. Nu ved jeg, hvor "De 8 søskende" er forlist. Den ligger ved Anholt." og så græd alle de tre enker.

Jeg blev lidt underlig ved det og siger: "Ja, hvoraf ved du det, mor?" og så fortalte hun:

"Jo, far har fortalt mig det i en drøm. Jeg lå i sengen og sov. Så hører jeg en komme ind i stuen, og jeg spørger: "Er det dig Julian?" Jeg troede, at det var din broder; men røsten, der svarede, var fars, og han siger: "Nej, det er mig." "Men Peter da, hvor kommer du fra, og hvordan er det gået til?" "Jo", siger han, "vi var jo kommet Skagen ud, men så blev Peter og jeg enige om, at holde sundet ind, og det gjorde vi, men vi strandede på Anholt." Dermed var drømmen forbi, men nu har Vorherre hørt min bøn, og nu ved jeg, at her får vi ikke far eller de andre at se mere - Gud ske lov, selv om det sidste håb er bristet."

Datteren Gertrud Degn havde en lille søn på 1 år, og fik en datter 7 måneder efter forliset. Hun og moderen blev boende i huset. I 1884 blev hun gift med sømand Jens Nielsen. de får to børn, Mette og Karl.

Mette gifter sig med Marinus, der er søn i en gård *norden-i-by*, der flytter de ind, men da den gamle Mette dør i 1907 og Gertrud dør i 1909, flytter Mette og Marinus ind hos Jens Nielsen for at holde hus for ham. Han dør imidlertid allerede i 1910. Herefter bygger Mette og Marinus hus længst mod nord i byen, og det gamle hus bliver i 1912 solgt til en skrædder, der året efter sælger til Christian Gyes. Denne lader huset rive ned og bygger et nyt hus. Han kalder det *Dakota*, fordi han havde haft en farm i Harvey, North Dakota - en farm, som han havde solgt til en anden nordbyer, Christ Mortensen. Da hjemstedet bliver solgt, rejser Karl til USA til Christ Mortensens farm.

I 1896 solgte Mette Degn jord fra på østsiden af huset. Her opførtes Nordby Afholdshjem.

Nordby Kro
Byhaven

Afholdshotel, Kro og biograf i Nordby

Kroens historie begyndte allerede før den første krobygning var bygget, nemlig i 1880'erne, hvor afholdsbevægelsen herskede i Nordby. Sognet havde fra gammel tid været præget af en missionsk holdning, og afholdsbevægelsen tordnede mod "den djævelske spiritus".

I 1893 blev Nordby afholdsforening stiftet, i 1895 havde foreningen 98 medlemmer i Nordby og i 1896 233 medlemmer. Det svarede til 40 % af alle afholdsfolk på Samsø.

D. 12.2. 1896 mødtes 30 unge karle med det formål at få bygget en afholds- og forsamlingsbygning. Bygningen blev indviet 12.5. 1896. Den havde bl.a. sal med to balkoner. Afholdshotellet blev i løbet af få år for lille, og der var ikke plads til udvidelser på grunden. Bygningen blev revet ned i 1910, og grunden solgt til skrædder Sørensen. Man købte i stedet en ejendom på Nordby Hovedgade der tilhørte skrædder Kjærulf. Den lå lige i nærheden og blev delvist udvidet med materialer fra det gamle afholdshotel. Det blev til Nordby afholds- og højskolehjem.

Slagter Jacob Mortensen blev vært 1911-1926. Der blev bl.a. afholdt gymnastik i lokalerne.

I 1926 blev Jens Andersen vært i det nye afholdshotel.

Afholdsbevægelsen bevarede sin magt på Nordøen, mens den langsomt forsvandt på Sydøen. I årene herefter begyndte sommergæster at indlogere sig på hotellet, der på det tidspunkt var en firelænget gård.

I 1936 var der kommunal afstemning om hvorvidt der kunne serveres spiritus på hotellet, og det blev til et ja til spiritus med 317 ja-stemmer og 121 nej-stemmer. Afholdshotellet skiftede nu navn til blev Nordby kro.

Kromutter Karen gik op i værtsrollen. I hendes tid på Nordby berettes der om en skøn krohave med sjældne blomster, høns, guld- og sølvfasaner. Hun strikkede og læste meget.

I 1946 købte købmand Knud Beyer kroen og omdannede den til et af øens mest besøgte fristeder. Knud Beyer havde siden 1928 drevet købmand, efter sin far, på Morten Madsens vej, der hvor Hotel sveskegyden ligger i dag.

Indtil Beyer overtog kroen, fremstod den i røde mursten, derefter blev den malet hvid, det har Lauge Farver været med til at male, det var i 1947, da var Lauge var 16 år og i lære som maler hos sin far, Peter Farver.

Knud Beyer drev Nordby kro i næsten 20 år. I juli 1948 udvidede han aktiviteterne med en biograf, Nordby Kino. Der var allerede en biograf i Tranebjerg, men det var besværligt at komme dertil. Aviserne skrev om det *hypermoderne anlæg*, som kun fandtes tilsvarende to andre steder i Danmark.

Inden Nordby Kino åbnede, var der foreninger, der holdt biograf. Det blev også holdt på hotellet. Man havde filmen *Drama i fyrtårnet* liggende. Den kom på, hvis filmen ikke var nået frem. Den kunne de udenad.

Biografien lukkede i 1960 efter konkurrence med fjernsynet. Beyer solgte kroen i 1963. Derefter overtog Eide og Rigborg Mikkelsen.

Gurli om ballerne på Nordby kro

Der er sket meget på Nordby kro gennem tiden. Der er afholdt mange fester. Mange baller. Og for dem, som ikke var blevet konfirmeret, og som ikke var gamle nok til at gå til bal, var der *global*, det var noget med at kigge ind ad vinduerne og betragte ballet på afstand.

Gurli husker, at der i 1960'erne var bal i weekenderne, det var noget, man så hen til. Et lokalt orkester spillede. Det gik ud på at finde en kæreste.

De unge mødtes tit inden ballet, hos en af dem i flokken, der blev nogle gange afholdt en fødselsdag eller lignende inden. Man stod og hang lidt ud ude på gaden. Drengene kørte på knallerter, pigerne kunne få en tur. Ballet startede v 21-tiden og sluttede v 1-2 tiden.

Når det gik vildt til, drak de noget surt noget, en grønlig fedtet drik, en damedrik, gin og lime, i et højt glas. Der var også nogen der drak pebermyntelikør, som blev gemt i Svend Holms hæk, det var købmandens billigste. På et tidspunkt blev det populært at drikke Faxe Tower, det var stor øl i 3/4 liters flaske.

Gurli boede i Stavns, med overnattede hos en veninde. De var omkring 15 år, da de begyndte at gå til bal. Gurli kan næsten huske de kjoler, hun havde.

Der var en kropsnær kjole, en spencer i cowboystof. Og en i noget flammet stof. Lige op og ned, med bindebælte i taljen.

Gurli husker også de spidse røde højhælede sko. Der var vat ude i tåen, de var lidt for store. Gurli brugte kun str. 36.

Gurli fortæller, at man en sjælden gang tog en tur til Aarhus, ind i Salling for at se på sko, måske var der sko på tilbud.

Port-træk og sommergæster

De gamle sagde, at de unge skulle passe på ikke at få port-træk. Det var noget med ikke at stå for længe i porten!

Om sommeren kom *sommergæsterne* på kroen. Det var lidt spændende, når de kom til byen. Man gik ellers og kiggede på de samme hele tiden, og pludselig kom der nye ansigter. Der var mange der fik sommerkæresten og måtte tage afsked, når ferien var forbi.

Ud over bal på kroen, var der i 1960'erne også musik på *Laden* inde i Nordby. Og der skete også noget ude på Campingpladsen. Der kunne man også køre ud, hvis man kendte nogen. Der var på det tidspunkt stort cafeteria derude med dagens ret og sommerkøbmand.

Gerda Venø og Nordby kro

Gerda kom rejsende til Samsø i 1962. Hun havde set en annonce i Herning folkeblad, de søgte en pige på Nordby kro, hun sendte en ansøgning, fik brev fra Betty, krojerens kone, og startede d. 2. maj 1962. Hun fyldte 20 i maj.

Man blev smidt ud i det, fortæller Gerda. Pigerne serverede, ordnede værelser, hjalp med alt forefaldne arbejde på kroen.

De var to unge piger, der startede samtidig, den ene fra Sjælland, Gerda fra Vestjylland. Dengang var der mange ungarle i Nordby, de kom væltende ind på kroen. Det var en stime uden lige, fortæller Gerda, de kom for at se de to nye piger. Det var ikke meningen,

at Gerda skulle blive på Samsø. Hun skulle lige have et sommerjob – og skulle så finde ud af, hvad hun ville.

Men inden året var omme, var Gerda gift med en *nordbøjer*, det blev hun d. 24. 11. 1962. *Man bliver aldrig en Nordbøjer, hvis man ikke er herfra*, siger Gerda.

Betty og Knud Beyer holdt op på kroen i 1963. Knud blev herefter maler, han var udlært maler allerede inden han først blev købmand og siden kroejer.

Gerda har kun en gang villet rejse tilbage til Vestjylland, det var, da forældrene skulle af med gården i 1972 hjemme i Thy.

I 1977 brændte Nordby kro ned til grunden og blev genopbygget i en helt anden stil.

Jeppe Skadhauge - boghandler og sommergæst fra København

Morten Madsens vej 4.

En af de sommergæster, der kom til Nordby om sommeren i årene omkring år 1900, var Jeppe Skadhauge, boghandler fra København. Jeppe Skadhauge var gift med en Nordbypige, Kirstine, og parret tilbragte somrene hos Kirstines forældre i Nordby.

Jeppe Skadhauge var en typisk sommergæst. Han sov længe, stod op, satte sig ud i haven foran svigerforældrenes hus, slappede af i en liggestol, læste avis.

Hele denne adfærd afveg fra, hvordan man normalt gjorde i Nordby for omkring 100 år siden, fortæller Merete, som er født i Nordby, har været væk fra øen og er vendt tilbage, efter hun er holdt op med at arbejde.

Folk i Nordby sov ikke længe, men stod tidligt op, parat til dagens mange gøremål.

Folk i Nordby brugte ikke liggestole, det var noget for sommergæster.

Folk i Nordby læste ikke avis, mens de sad i en liggestol. Aviser var ikke noget, man læste i, mens man hvilede. Hvis man hvilede, så brugte man avisen til at lægge over ansigtet for at undgå fluer.

Og folk i Nordby slappede ikke af i haven; haven var et sted, hvor man arbejdede og var nyttig.

Nordbyerne var meget forundrede over den københavnske boghandler, der sad i en liggestol og læste avis midt på dagen. Det rygtedes i byen. Det var ligefrem en seværdighed. Folk fra Nordby cyklede forbi og kiggede ind i haven og undrede sig over synet af denne sommergæst. Og huset på Morten Madsens vej var ellers ikke et hus, man cyklede forbi, da det lå på en blind vej, hvor man kun kom, når man havde ærinde.

Turister på Samsø

Gadekæret. Med udsigt til husene, klokketårnet

I slutningen af 1800-tallet begyndte der at komme enkelte badegæster til øen. De holdt særligt til på Lindegårds hotel i Brundby. Hotellet var en firlæget gård og den joviale gårdejer, Hans Lindegård, var vært på hotellet. Gæsterne vendte tilbage år efter år. Onsbjerg gæstgivergård var også et kendt madsted blandt sommergæster. Her ferierede flere sommergæster i 25 år.

Sommergæsterne blev godt modtaget på Samsø, og mange vendte derfor tilbage til roen, naturen, venligheden og den gode mad.

En af de første turister på øen hed Zangenberg, han var direktør, han kaldte Samsø for *Torneroseøen*. Han holdt ferie på øen, men ud over det opkøbte han gamle sager, sikkert for til gode priser. Siden kom der flere opkøbere.

Der var flere kunstnere, der vendte tilbage til øen år efter år. Den norske forfatter Knut Hamsun(1859-1952) kom og slog sig ned i 1890'erne og skrev nogle af sine kendte bøger på Tranebjerg gæstgivergård (Flinchs hotel), og maleren Kristian Zartmann(1843-1917) kom og slog sig ned på Samsø i perioder.

I takt med, at flere og flere turister kom til, blev der brug for nye tiltag på øen. I 1925 blev der udgivet en *Vejledning for turister*. Heri kunne man læse om ruter, udflugter og seværdigheder. Fx kunne man læse om seværdigheder i Tranebjerg, Øens hovedstad, om Samsø museumsgård fra 1917 med interiører fra gamle samsøhjem, om Tranebjerg kirke, om anlægget Møllebakken med Amtssygehus og om Kongehøjen 1 kilometer nordvest for byen

De forskellige udflugter udgik fra Tranebjerg. Bugten ved Sælvig blev i beskrivelsen sammenlignet med bugten ved Salerno i Italien. Havet friskt og af en dejlig blå farve.

Om turen til nordøen hedder det, at *man står sig ved at overnatte i Nordby(afholdshjem) for næste dag at fortsætte med Nordbylandet, hvis natur er enestående i Danmark*. I bogen har afholdshotellet indrykket en reklame med den meget enkle tekst:

Nordby afholdshotel
Modtager gæster i pension
Til rimelige priser
Tlf. Nordby 8
Jacob Mortensen

I *Vejledning for turister* kan man læse følgende om Nordby:

Nordby er en stor landsby med over 30 gårde og langt over 100 huse.

Byen er en karakteristisk Rundby, bygget med gadedammen som centrum.

Den har flere torve: Klokketorvet og Skræddertorvet. På klokketorvet hænger byens alarmklokke i et muret tårn opført 1857. Her findes også Majstangen, en mægtigt mast, på hvis top en fuldrigger er anbragt.(...)

En vandring gennem byens mange krogede gyder er meget ejendommelig og tiltalende, man bør se de fire bybrønde, som nu er under Nationalmuseets opsyn, og beundre den Kunst, hvormed disse mægtige over 30 alen dybe brønde er sat op.

Desuden nævnes Nordby Kirke, øens længste, Ballebjerg, øens højeste punkt på 64 meter, og Dyvelstenen ved Issehovedvejen, som har været offersted. Som afslutning på bogen lyder det:

Har man fulgt bogens anvisninger, vil man have tilbragt en uges tid med at se øen, og man vil sikkert blive dens elsker, der med varme vil omtale den overfor de mange, der uden kendskab taler om Samsø, og man vil sikkert vende tilbage til øen og trodse sørejsen.

Samsø turistforening stiftet 1927

Turiststrømmen voksede på Samsø, men der manglede service for turisterne. I august 1927 indkaldte tre mænd til dannelse af Samsø Turistforening. Mændene hed Bent Rasmussen, (førstelærer fra Tranebjerg), Gunder Boch (ekspeditør fra Ballen) og J. Mogensen (godsforvalter fra Holmsborg). Da Samsø hvert år blev besøgt af et stigende antal turister, ønskede de tre mænd at organisere arbejdet i forhold til turisterne.

De skrev i den indledende skrivelse om øens centrale beliggenhed, gode forbindelse til landets største byer, beboernes gæstfrihed – alt sammen fine betingelser for at kunne blive et *turistland*.

De tre mænd var også af den overbevisning, at et stort turistbesøg på øen ville gavne øen og dens beboere, næringsdrivende og udlejere. På dette grundlag ønskede de tre mænd at danne en turistforening. De indbød derfor til møde på Tranebjerg hotel Tirsdag d. 16. august aften kl. 7.30 om aftenen.

Der kom ca. 60 til mødet. En mente, at foreningen måtte have et kontor, hvor folk kunne henvende sig med spørgsmål.

I Skagen havde man valgt et billede af en fisker som mærke for den lokale turistforening. Samsø kunne vælge at benytte klokketårnet, et kort over øen, Vesborg fyr eller lignende som mærke for øens nye turistforening.

En anden talte for korte velskrevne brochurer, annoncer i hovedstadsblade, vejvisere ved alle vejkryds og byvisere, aviskiosker.

Desuden blev det foreslået, at postskibene altid skulle have plads til Samsøbiler, og at der skulle blive bedre forbindelser mellem Samsø og Jylland

D. 1. september 1927 var der stiftende generalforsamling. De tre initiativtagere ville ikke modtage valg, blot være med til at sætte i gang. Til bestyrelsen blev blandt andre valgt Købmand C. J. Jensen, Nordby.

Sognerådsformand Morten Madsen, Nordby, blev udnævnt som æresmedlem i anledning af, at han havde rejst tårnet på Ballebjerg med gratis adgang for alle.

Samsø Turistforening havde følgende formål:

a: at søge Fremmedbesøget på Samsø øget

b: at opnå de bedst mulige forbindelser for øen

c: at arbejde for øens forskønnelse og seværdighederne bevarelse

I 1932 blev turistbureauet stiftet med boghandler Neble som leder. I samme periode blev der trykt en smuk turistplakat med Samsø-motiv, som hang i DSB's ventesale i hele landet. I 1937 overtog Boghandler Hemmingsen ledelsen af turistbureauet.

Kunstnere på Samsø og i Nordby

Lille Jens' hus, M.B. Jensens vej 1

Lille Jens' hus er et kendt hus i Nordby. Huset er opkaldt efter *Lille Jens*, Jens Johan Michelsen(1854-1927). Han voksede op i en søskendeflok på 12, hans far var gift to gange. Allerede omkring 10 års alderen holdt han op med at vokse. Hans kom først i bogbinderlærer i Tranebjerg en tid, derefter i skrædderlære i Nordby, hvor han virkede som skrædder resten af sit liv. Han var en meget oplyst og interesseret mand, fortælles det, og en mand, som kunne sin verdenshistorie.

Det hus, hvor Jens boede, blev siden kaldt for *Lille Jens' hus*. Husets senere ejer hed Bodil Manniche. Hun indrettede på et tidspunkt et lille traktørsted i huset. Gurli husker at have været på traktørstedet som barn, sammen med sin farmor. Der var meget småt, huset var virkelig lille. De fik kaffe og kage, og Gurli fik en lille rød stok – ligesom dem, man kunne få på Himmelbjerget.

Kunstnere på Samsø

Som sagt opholdt Drachmann, digter og marinemaler, sig på Samsø i sommeren 1879. Siden har mange kunstnere og forfattere søgt til øen. I sommeren 1885 var Villumsen på øen. Senere kom forfattere som Knut Hamsun, Herman Bang og Frank Jæger.

De vilde kunstnere og sommeren 1943

Sommeren 1943 var en særlig sommer i Nordby. Her slog en gruppe kunstnere sig ned både inde i byen og i bakkerne nord for byen. En af disse kunstnere var Asger Jørgensen, den senere verdenskendte Asger Jorn.

Forhistorien var, at Asger Jorn(1914-1973) allerede var på Samsø i sommeren 1934. I sommerferien 1934 var den 20-årige Asger Jorn og hans ven, Glavind Thomsen, på Samsø for at male. De mødte under opholdet et *elskeligt ægtepar fra København*, som tog sig af dem og kørte dem øen rundt. Penge havde de unge ikke. *Det kulinariske klarede vi ved at "låne" æbler og gulerødder i gode samsingers haver. Når fiskerne kom ind med deres fangster, mødte vi torligt op på havnen og snakkede os til nogle rødspætter som vi fik en pige på kroen til at stege – naturligvis uden betaling.* Sådan står der i Troels Andersens bog om Jorn, *En biografi*.

Nogle år senere, i 1938, var Jorn i Paris. Her mødte han den danske kunstner Ejler Bille, de holdt derefter kontakt med hinanden.

I sommeren 1942 var Asger Jorn og Ejler Bille sammen ved Vesthavet, i Nørre Lyngby i Jammerbugten, et fiskerleje med et fyrtårn der ragede op i det forblæste landskab. De havde lejet et fiskerhus sammen med den lokale maler, Chr. Valentinussen. Valentinussen var født i Løkken, lavede salgbare naturalistiske malerier fra den jyske vestkyst.

Ejler Bille skrev om opholdet i Nr. Lyngby:

Stormen hylér mod en, når man går udenfor. Vi spiser krabbeklør og lever i et godt lille hus. Tror her er gode arbejdsbetingelser.

Opholdet i Nr. Lyngby var præget af en livlig udveksling af ideer mellem Jorn og Bille, som havde en fælles interesse for litteratur og digtning.

Året efter tilbragte de to kunstnere atter sommeren sammen, det var i Nordby på Samsø, hvor de ligesom flere andre kunstnere opholdt sig i flere måneder.

Asger Jorn malede ikke meget den sommer, på nær nogle mindre billeder med to figurer i svævende kærlighedsspil og et enkelt maskebillede.

Jørgen A. Jørgensen, der var bror til Asger Jorn og fra 1946 kaldte sig Jørgen Nash, var også i Nordby den sommer, han boede i Nordby hos Bodil Manniche i Lille Jens' hus sammen med Asger Jorn. Jørgen Nash brugte en del tid på at passe Asger Jorns lille søn, Klaus, han iagttog hans sproglige udvikling. Han skrev desuden en tekst om *Drømmen og tankerytmernes kontraster*.

Robert Jakobsen, hans kone, Dot, og deres lille datter var også i Nordby i sommeren 1943, de boede ude i bakkerne. Robert Jakobsen sad inde og skar træfigurer, når det var regnvej, og ellers arbejdede han med granitskulpturer på stranden. Han var en gemytlig fyr, spillede et stykke på sin guitar, fløjtede til.

Ejler Bille er indskrevet i folkeregistret i Nordby d. 1. maj 1943.

Han var ankommet til øen sammen med sin kæreste, senere ægtefælle, Agnete Therkildsen, der også var kunstner. De boede i et hus i bakkerne sammen med Robert Jakobsen og Dot. Bille malede indendørs, mens Agnete Therkildsen stod i bakkerne og malede.

Fælles granitskulptur

Jorn, Bille og Jakobsen arbejdede under deres ophold på en fælles granitskulptur. De fandt en sten under en fælles udflugt til en høj. Den havde en usædvanlig form, den blev trillet fra højen og hjem.

Jorn og Bille tegnede dekorationer til stenen, Jorn tegnede et øjenpar med en næse Robert Jakobsen huggede dem ud. Skulpturen findes i dag på Silkeborg Kunstmuseum. Den skulptur, som Jakobsen, Jorn og Bille havde lavet sammen på stranden, blev købt af en mand fra Viborg, en slagtermester og kunstsamler Wyrzner.

Skulpturen kostede 100 kroner, og slagtermesteren afregnede i naturalier, dvs. Wyrzner sendte en stor pakke med kød til Samsø. Pølser, oksesteg, rullesteg, fedt, fårespegepølse, filet. *Det var i disse tider en fantastisk sending.*

Oksestegen blev fortæret hos Asger Jorn. Samme aften spiste de rulleskinke og grønlangkål hos Bille og hans kæreste.

Der var i det hele taget festmåltider, når en af kunstnerne var kommet til penge.

Meget af den viden, der findes om kunstnernes ophold på Samsø i sommeren 1943, stammer fra en tekst af Ejler Billes kone, Agnete, som har beskrevet opholdet, byen og kunstnerne.

Hun skrev om de gamle pæretræer i Nordby, der ragede op over stråtagene på de firlængede hvide bindingsværksgårde med de sorte popler og blåmalede vinduer. Om markerne rundt om byen, hvor man dyrkede asparges, agurker og løg, og om lange rækker af røde køer. Om arbejdet i marken.

Det var morsomt at se på bønderne, når de gik på arbejde.

Konerne havde hvide flagerhatte på. De gik tre gange dagligt ud på marken og stakkede eller bandt korn eller arbejdede med grøntsager og trak køer hjem.

Sejltur til Kyholm

En dag var kunstnerne sammen med en flok mennesker på sejltur til øen Kyholm. De var 23 fordelt i fem både, sejlturen i blikstille vand tog tre kvarter. Øen var ubeboet, men der var til gengæld hundredevis af får derovre, der var krat og frugtbuske, rundt om øen mange sæler. De unge badede og sprang ud fra sten.

Pludselig kom nogle vilde løbende imod flokken. De var Asger og de andre, der havde taget tøjet af og pyntet sig med blæretang og blade. Der findes et fotografi af kunstnerne i deres udklædning. De så ifølge Afgnete Therkildsen *henrivende ud*. Gruppen spiste senere smørrebrød og sejlede hjem.

Dyrlæge Løn og venskab med kunstnerne i Nordby

Dyrløn Løn i Nordby lærte kunstnerne at kende i sommeren 1943. Han var med til Robert Jakobsens fødselsdag og interesserede sig for Ejler Billes maleri.

Dyrlæge Løn købte et billede af Asger Jorn. Det hed "Køer på græs", det var grønt med nogle plamager af sort, hvidt og lyserødt. Det fortælles, at dyrlægens kone på et senere tidspunkt solgte det for 5000 kr. og fik bygget et nyt drivhus for pengene, det var efter familien var flyttet fra Nordby.

Dyrlæge Løn købte også et billede af Ejler Bille. Elise, som var i huset hos dyrlæge Løn i årene 1941-43, spurgte dengang, hvad billedet med de svungne streger forestillede. Bille svarede, at det var inspireret af mønstret på hans bedstemors forklæde.

Kunstnerne og smedjen i Nordby

Elise var i 1943 blevet gift med svenden hos den lokale smed i Nordby, Jens Friis Hansen. Elise husker, at Robert Jakobsen ofte kom i smedjen for at få slebet de redskaber, han brugte til at hugge i sten med.

En dag fik Robert Jakobsen svejset noget gammelt skrotjern sammen i smedjen. Et jernhjul fra en selvbinder, en jernstang, en mindre jernpind.

I smedjen spurgte man Robert, hvad han havde fundet på. *Kan I ikke se, det er frihedsgudinden*, svarede Robert Jakobsen.

Elises far var Sognerådsformand. Han førte protokol over personer, der ønskede at opholde sig i Nordby sogn i mere end to måneder. I protokollen finder man Ejler Bille og Jørgen A. Jørgensen, senere kaldet Jørgen Nash.

De ankom begge til Nordby d. 1.5. 1943, og forlader byen hhv. d. 24. 8. og d. 1.9.

De andre kunstnere er ikke anført i protokollen, sikkert fordi de opholdt sig under to måneder i byen.

Kunstnerne huskede sommeren under krigen på Samsø, den blev til en varig inspiration, måske starten på et senere samarbejde.

Besøget på Samsø sommeren 1943 fandt sted forud for dannelsen af COBRA bevægelsen.

Aktiv 1948 – 1951. Jorn og Bille med, bla. samværet på Samsø i sommeren 1943 har måske været starten på et samarbejde mellem de to.

Carl Nielsen og udvandrere fra Samsø – samsingers drøm om Amerika

Mette og Marinus' hus, Østre Ringvej 44

I årene omkring år 1900 udvandrede ca. 300.000 danskere til Amerika.

Fra Samsø udvandrede 625 personer i perioden 1868 til 1914, primært til Nordamerika.

De fleste var under 25 år. 2/3 var mænd, 1/3 kvinder.

De stammede fra alle sogne på Samsø, dog var der flest fra Tranebjerg og Nordby. De repræsenterede ca. 50 forskellige håndværk og erhverv, dog var der flest arbejdere, husmænd, tyende og lignende.

Der var mange forskellige forklaringer på udvandringen. Efter nogle år vendte en del samsinger tilbage til hjemstavnen. Det gjaldt for ca. 20 % af udvandrerne.

Niels Karl Nielsen fra Nordby og udvandring til Amerika

Karl Nielsen fra Nordby rejste til Amerika med afgang fra København d. 3. april 1913 med Skandinavien-Amerikaliniens skib, *S/S Hellig Olav*. Skibet ankom til New York d. 15. april 1913. Alle passagerer skulle igennem Ellis Island for at komme ind i USA.

Karl Nielsen rejste som del af en gruppe unge fra Nordby. Aksel Kræmmer, Bernhardt Christiansen, Jens Kornmaaler, Anker Skrædder, Kay Andersen, Victor Jensen og (Niels) Karl Nielsen

Ved ankomsten skulle de nævne en person, de skulle besøge. Fire af dem nævnte Chresten Mortensen, Harvey, North Dakota. Dvs. Karl skulle op til den farm, som Christian Gyes fra Nordby kort forinden havde solgt til Chresten Mortensen.

Sidst på året rejste Karl Nielsen videre til Omaha, Nebraska, hvor han arbejdede for en Martinus Smed, en Nordbyboer, som havde farm der. De følgende år arbejdede han på skift i Omaha, Nebraska og Harvey, North Dakota.

De følgende oplysninger om Karls liv i Amerika stammer fra breve, som han trofast sendte hjem til sin søster, Mette, i Nordby.

I 1916 skrev Karl Nielsen hjem, at meningen var, at han ville hjem til Danmark i julen 1916, men det blev alligevel ikke det år.

I 1917 begyndte Karl Nielsen at stave sit navn med C i stedet for K, Carl.

I 1918 meldte Karl sig frivilligt som soldat i 1. verdenskrig.

Samme år bliver han borger af United States, med borgerpapirer, kommer til England og siden Frankrig som soldat.

I juli 1919 skriver han bl.a. følgende i et brev:

Det er et under, at jeg er levende, det kan jeg endnu ikke rigtigt forstå, når jeg tænker derpå. Det var en lang rejse hele vejen fra Californien til de tyske løbegrave, det tog os 5 uger. Vi rejste hele tiden, men Gud var med mig. De ting jeg har hørt og set, glemmer jeg aldrig. Se en slagmark lige efter et slag, det glemmes aldrig.

Jeg var med til at storme de tyske løbegrave mange gange i de 3 måneder. Kuglerne peb om ørerne på os, som når bierne sværmer en sommeraften. Jeg var med ved det store fort Verdun og nær byen Nancy, var med til at gå over den store flod ved navn Meuse-floden tre gange på en nat. Tyskerne skød broerne i stykker for os. Jeg har været med til at tage mange tyske soldater til fange. Mange af dem var ikke mere end 15-16 år gamle. Vi stormede tyskerne en gang, hele vores kompagni var på 260 mand, ikke mere

end 40 af os kom tilbage. Det er helt utroligt, at jeg er en af dem. Jeg er glad, at jeg slap fri så godt, som jeg gjorde...

Året efter, i 1919 bliver han 28 år gammel hjemsendt til USA. To af hans nære venner mistede livet under krigen.

Carl er i Amerika, men vil gerne giftes med en pige fra Nordby. I et brev til sin søster skriver han:

Er der ingen piger derhjemme, jeg kan få? Find en for mig søster, så skal jeg betale dig godt for det, kan du tro, vil også betale hendes billet herind. Om jeg var hjemme eller kom hjem, så skulle jeg snart finde en selv. Her er piger i massevis, men jeg kunne godt tænke mig at få en ægte nordbyer, det er dem, man kan stole på. Jeg kunne være gift mange gange her, men som sædvanlig går det i luften, men jeg er også lige glad.

Der kom i en tid ikke flere breve, til gengæld kom Carl tilbage til Samsø og Nordby d. 25.12. 1919 efter 6 år og 9 måneder. Han flyttede ind hos sin søster og svoger i huset på hjørnet af Østre Ringvej og Issehovedvejen. Han medbringer sine ting fra krigen (bl.a. stålhelmet og gasmaske), som bliver gemt på loftet og først findes 75 år senere.

Hjemme i Nordby arbejder Carl som landbrugsmedhjælper.

Carl mødte en pige, Gerda, hun boede i Nordby, var dog ikke født her, men kom i pleje her i en familie i Nordby som 13-årig.

Carl og Gerda blev gift d. 28.1. 1922 og fik to sønner sammen, med amerikanske navne, Ernest (f. 1923) og Harney (f. 1924). Familien flyttede fra Nordby og ind på Gerdas morfars husmandssted på Brundby mark.

Da morfaren døde, solgte de ejendommen og flyttede til Amerika. Denne gang til New Jersey, hvor der i forvejen boede et par fra Nordby, Metha og Rasmus Michael Smed.

Carl fik arbejde på et teglværk, de flyttede ind i et næsten nyt hus.

Carl og Gerda fik nu endnu to børn: Frances (f. 1928) og Carl Jr (f. 1932)

Under 2. Verdenskrig mistede man postforbindelsen mellem Amerika og Danmark, og der var år uden kontakt mellem Carl og Mette hjemme i Nordby.

I sommeren 1963 rejste Carl og Gerda på besøg i Nordby for første og eneste gang.

Her genså de gamle venner og Carls søster Mette, som han skrev med gennem alle årene i Amerika.

På loftet i Mettes hus fandt man mange år senere alle brevene fra Carl, som Erik og Merete senere læste og renskrev. Disse breve og det flotte arbejde med dem danner udgangspunkt for beretningen om Carl Nielsen, som udvandrede fra Nordby til Amerika.

Pension Verona

Nu skal det handle om den legendariske Pension Verona i Nordby. Historien begyndte på gården Snekkehøj, som er Bodil Kjeldahls fødehjem. Her voksede hun op med sine forældre, Hilda og Karl, dengang hed hun Bodil Farver. På Snekkehøj høstede de masser af hvide asparges, der var nok at se til, Bodil hjalp til derhjemme.

Overnatningssteder i Nordby – hvor turisterne boede

Hvis vi går tilbage til 1960, eksisterede der flere steder, hvor sommergæster kunne bo i Nordby. Der var pensionatet Dakota, som havde aftale med folk ude i byen om at leje

værelser til overnatning, der var Kræmmers pension i Mårup, og der var Nordby kro, som også havde værelser. Nogle år senere åbnede Degns pension, som lå hvor senere efterskolen flyttede ind.

I 1960 var Bodil Kjeldahl 23 år gammel. Hun var blevet gift det år, og hendes far mente, at det kunne være en ide at bygge et nyt hus, i stedet for at købe et gammelt. Bodil og hendes mand besluttede sig at bygge på et stykke jord, der hørte til Snekkehøj, det blev et stort rødt murstenshus, halvt så stort som det hus, der ligger på stedet i dag. Inden da havde Bodil talt med sin mor om, hvad hun skulle arbejde med. Hun havde været på husholdningsskole og boet en måneds tid i København. Hun var god til at lave mad, så det kunne hun jo prøve.

Pension Verona

Det røde hus, som fik navnet *Pension Verona*, stod klar til at modtage sommergæster i 1960, desuden skulle Bodil og hendes mand bo der.

Og hvad skulle pensionatet hedde? Verona var et godt navn, for det var noget med sol og sommer, fortæller Bodil. Det skulle ikke hedde Granly eller Birkely, det hed andre steder. For nogle år siden kom der gæster fra Verona i Italien til pension Verona, og senere sendte de billeder fra byen Verona til Bodil i Nordby.

Hendes mand syntes, det var i orden, at Bodil ville drive pensionat. Men han var ikke med inde hos gæsterne, det var ikke ham. Han var ikke så snaksom, som Bodil siger.

Der var bolig til Bodil og hendes mand, og ellers var huset bygget med det formål at være helpension. Der kom enlige og familier med børn på Pension Verona, de blev en, to eller tre uger. Alle fik morgenmad, frokost og middag om aftenen. De kom alle mulige steder fra, mest fra København, hvor Bodil annoncerede i aviserne, men også fra Aarhus og andre steder. Efter nogle år kom der nogle tyske gæster, men Bodil kunne ikke tysk, hun kunne lidt engelsk, det gik fint med det.

Hjælp på Verona

Bodil havde i 40 år fast hjælp på Verona. Hun hed Petra og var fra Mårup.

Vi havde det så godt sammen, fortæller Bodil, *vi kunne sådan grine, nogle spurgte ligefrem, om vi var søskende*. Petra kom om morgenen, tog hjem lidt midt på dagen, kom igen til aften. Kunne også tage sig af børnene, da Bodil senere fik børn.

Dengang havde Bodil også unge piger til at hjælpe sig. De unge piger kom fra Jylland, ofte Nordjylland. De boede hos Bodils mor, på Snekkehøj, hende fik de et godt forhold til. En af de unge piger blev Bodils svigerdatter. Nete. Hun var hos Bodil på Verona i 1981. Hun kom fra Nordjylland.

Helpension

Sommergæsterne var på helpension, Bodil brugte hele dagen på at lave mad, hun gik efter en tre-ugers plan. Hun mødte klokken 6 om morgen og var i gang på Verona indtil ved otte-ni-tiden om aftenen.

Der var morgenmad mellem 8 og 10, ikke ta selv, den blev sat på bordene, der var ost, pålæg, kaffe og te og hvad man ville have.

Præcis kl. 12 var der middagsmad, det var altid smørrebrød og en varm ret. Fx biksemad med spejlæg, fiskefilet eller medisterpølse. Bodil lavede al maden – *Det var mig – og kun mig!*

Aftensmaden blev serveret klokken 18, altid to retter mad, fx Bøf med løg og tilbehør. Kartofler og sovs. Men ikke salat, det brugte man ikke dengang. Og så en gang rødgrød med mælk, jordbærgrød i jordbærtiden, blommegrød i blommetiden. Det kunne også være henkogte frugter med råcreme eller budding med rød sovs.

Til at begynde med, var Bodil eller hendes ansatte oppe og *tæppe af* inden aftensmaden, dvs. sengetæpperne blev taget af, inden gæsterne gik ned for at spise.

Om aftenen sad pensionærerne udenfor, hvis vejret var godt. Eller de gik en tur til Ballebjerg. Bodil var ikke ude og underholde, det måtte de selv stå for. Sommergæsterne fik også kaffe ovenpå maden, ved bordet eller hvor de ville. Efter en udvidelse i 1964 var der 12 værelser og plads til 25-30 personer på Verona, alt efter, hvor mange børn der var. Der blev også bygget festsal. Børnene mødte hinanden, legede, blev venner. Mange af gæsterne kom igen år efter år. Festsalen blev også brugt om vinteren, hvis nogen havde brug for selskabslokale. Her blev holdt begravelser og fødselsdage. Flere der holdt selskaber på Verona sagde, at her ville de også gerne holde deres begravelse. Der var plads til 70 i selskabslokalet på Verona. Bodil havde nogle i Nordby, hun kunne sende bud efter til servering.

Det bedste ved at være værtinde på Verona var alle gæsterne, som Bodil snakkede med, hørte om deres liv, mange ville gerne snakke. Bodil spurgte aldrig, hvad de lavede. Skraldemand Olsen var lige så velkommen som direktør Jensen. Gæsterne skrev et brev til Bodil, når de havde bestilt pr. Telefon. På den måde vidste Bodil, hvor i landet gæsterne kom fra, men sjældent, hvad de lavede.

Familien Farver og musik i Nordby

Nu skal det handle om musik – og om en familie i Nordby, hvor der var og er rigtig meget musik. Det skal handle om familien Farver.

Musikken har fyldt meget i Nordby, her har altid været mange, der spillede. Musikerne dengang havde et husmandssted eller et håndværk ved siden af. Det sjove er, at på Samsø, både på nordøen og sydøen, var der mange, der arbejdede med malerfaget ved siden af livet som landsbymusikant.

De ældste musikere i Nordby sogn, som man kender navnene på, var Anders Tolder(1808-1872), hans søn Knud Tolder(1849-1896) og dennes søn Ole Tolder(f. 1880, udvandrede til Amerika). Alle tre spillede violin. En Ane Dorthe Kjeldsen har beskrevet, at hun som barn var til børnebal hos Anders Tolder. De dansede i træsko på lergulvet for ikke at slide på hoserne. De fik rugbrød med sirup, det kostede 2 skilling pr barn eller man kunne betale med en stump tællelys.

Dansestuer

Når man i ældre tid skulle danse, lejede man en stue i en bondegård eller et husmandshjem, det var gerne gårdens storstue.

De unge sluttede sig sammen i klubber eller til ungdomsgilder. På et tidspunkt var der seks til otte dansestuer i Nordby. Dette betød, at der var brug for mange musikanter, som kunne spille til bal. Som regel var der to musikere, der spillede til bal. Den ene på violin, den anden på violin, fløjte eller klarinet.

Musik i Nordby og familien Farver

Familien Farver fra Nordby er også kendt som en musikalsk familie.

Peter Farver eller *Maler-Peter* var født i 1903. Han var et meget kreativt menneske.

Allerede som barn tegnede han.

Da Johannes Larsen og Achton Friis var på Samsø i 1920'erne i forbindelse med bogen *De danskes øer*, fulgte Peter Farver med dem rundt. Han fik kul og papir og sad og tegnede ved siden af dem.

Som voksen lavede Peter Farver skilte osv. til den årlige byfest, *Sommer i by*, og malede kulisser til dillettant i Nordby. Knud Beyer, der også var maler og senere købmand og kromand, instruerede. Knud og Peter var nære venner og begge udlært malere hos maler Jonsen i Nordby.

Peter Farver og musik

Peter Farvers farfar, Lars Peter Farver, var også maler. Og musiker. Han spillede violin. Mange musikere på Samsø var enten malere eller barberere - måske fordi det er kreative håndværk.

Peter Farver var ikke særlig gammel før han fik sin første harmonika. Han startede med at tage ud og spille som 16-17 årig. Der har altid været mange, der kunne spille i Nordby.

Peter Farver spillede med mange forskellige musikere – også inden Nordby Musikken blev grundlagt. Han spillede harmonika og violin og lærte også at slå tromme af en FDF'er.

Han spillede ifølge Lauge Farver så meget, at han sled en harmonika op om året og fik en ny hvert år til Grundlovsdag.

Peter Farver var del af orkestret Nordby Musikken, de var dygtige, de kunne spille hvad som helst, de spillede rundt på hele øen.

Peter Farver havde to sønner, Lauge og Teddy. De spillede også musik fra de var ganske små og spiller stadigvæk. Musikken har altid fyldt meget i deres liv. Lauge er i øvrigt udlært maler lige som sin far og farfar.

Teddy Farver og musik

En dag, da Teddy var 10 år gammel, kom hans far og bror, Lauge hjem, de havde været ude og male et sted i Nordby, hvor der stod et klaver, som familien skulle af med. Det klaver kom hjem til familien Farver. Teddy var helt overrasket, for forældrene var ikke velhavende, og nu skulle de pludselig have et klaver.

Fru Randrup, som kom fra København, lærte Teddy at spille klaver i Nordby. Senere gik han i Tranebjerg hos organist Fruegård.

Peter Farver kunne ikke noder, men var utrolig musikalsk. Så når Teddy øvede, og Peter opholdt sig et andet sted i huset, så kunne han høre, om Teddy spillede forkert, og kunne rette på ham.

Teddy havde fra forældrene meget opbakning til musik.

Da han var 14-15 år, var der en plads ledig i Nordby Musikken, så Teddy kom med i orkestret og spillede klaver et års tid.

Derefter dannede Teddy, Poul Kjeldsen og Bruno Kornmaaler Nordby Trio, de var alle tre sønner af medlemmer af Nordby Musikken. Det var en god indtægt. I fastelavnsugen spillede Nordby Trio hver aften.

Trioen eksisterede et par år, derefter skulle Poul og Bruno ind at være soldat.

Nogle gange spillede trioen sammen, når de var hjemme på øen på besøg.

Teddy og læreplads

Da Teddy var blevet konfirmeret i marts 1952, hjalp han sin far med at male i et halvt års tid. I august fik han en læreplads. Teddy kom i lære hos Købmand Clemmen Hansen på Morten Madsensvej, læretiden var fire år. Teddy husker bl.a. julen 1955, hvor der skulle være juletræsfeest i byen 4. Juledag. Her pakkede han 250 godteposer til børnene, og de måtte ned og pakke flere. *Da var der sgu børn her.*

Der var dem fra Langøre også med.

Teddy flytter fra øen

Da Teddy var udlært købmand i 1956, rejste han til Aarhus, på Handelshøjskole.

Men han blev ved med musikken. Blev ved at spille, i gårdene, lidt harmonika, og ude i nogle forsamlingshuse. Han har spillet på Sabro Kro.

Teddy spillede som ung med flere forskellige, og mange forskellige steder i Aarhus. Han savnede dog at spille med Nordby Trio, dem kendte man jo - .

Efter Århus og militæret flyttede Teddy til København for at arbejde.

Her spillede han i en kort periode på Dyrehavsbakken, det fik hans mor ikke at vide, der var vist en del druk derude, han holdt hurtigt op derude igen.

Derefter spillede han til folkedans i 25 år i Roskilde, de var tit mange musikere.

Der var en ældre herre på violin, der lærte Teddy at spille til folkedans. Det handler om den rigtige puls. Han boede i Roskilde i 43 år.

Teddy og Lauge og musikken sammen

Teddy og Lauge har altid spillet sammen derhjemme. Det var mest *gammel musik* på Nordøen, polka, hopsa, den slags. Lauge spillede violin, Teddy harmonika.

I 1979 var Lauge og Teddy i Rusland og spille til folkedans, de var i Leningrad og Moskva sammen med nogen på udveksling. Lauge arbejdede i mange år som maler på Centralværkstederne i Aarhus. Statsbanerne havde en folkedansforening på centralværkstederne, hvor Lauge spillede i mange år. Det var en stor forening, der var mange dansere.

At vende tilbage til Samsø

Efter mange år væk fra Samsø vendte både Lauge og Teddy Farver tilbage til øen. Teddy savnede ikke Samsø i de år, han var væk fra øen. Han mistede ikke forbindelsen til

Samsø, havde sine forældre derovre, overtog senere forældrenes hus sammen m Lauge, var ovre hver sommer. Så blev han og familien en uges tid, kom sejlene til Mårup havn. Der var der jo stadigvæk de samme mennesker.

Musik i dag

Hver tirsdag mødes Teddy og spiller sammen med fem andre, det har han gjort i fem-seks år. En gang om måneden spiller de til bal, det er sidste tirsdag i måneden. Maden bliver lavet i medborgerhuset.

Der kommer 40-50 stykker til bal. Det er ikke mange, sige Teddy.

Før kunne der være mange flere, og hele 25 spillemænd. De kaldte sig *Gehör-orkestret*.

De seks musikere spiller *noget 50'er-værk* på guitar, klaver, bas, violin, tromme, harmonika. Man kan komme både i par og alene for at danse.